

کتابخانه نه جامع
جامعه العلوم
معارف و روش
مرکز جهانی علوم اسلامی
۱۳۸۳

مرکز جهانی علوم اسلامی

مدرسه عالی فقه و معارف اسلامی

پایان نامه کارشناسی ارشد

رشته فقه و معارف اسلامی

موضوع

مبانی کلامی حجیت قرآن در اجتهاد

استاد راهنما

حجة الاسلام و المسلمین آقای سعید ضیائی فر

استاد مشاور

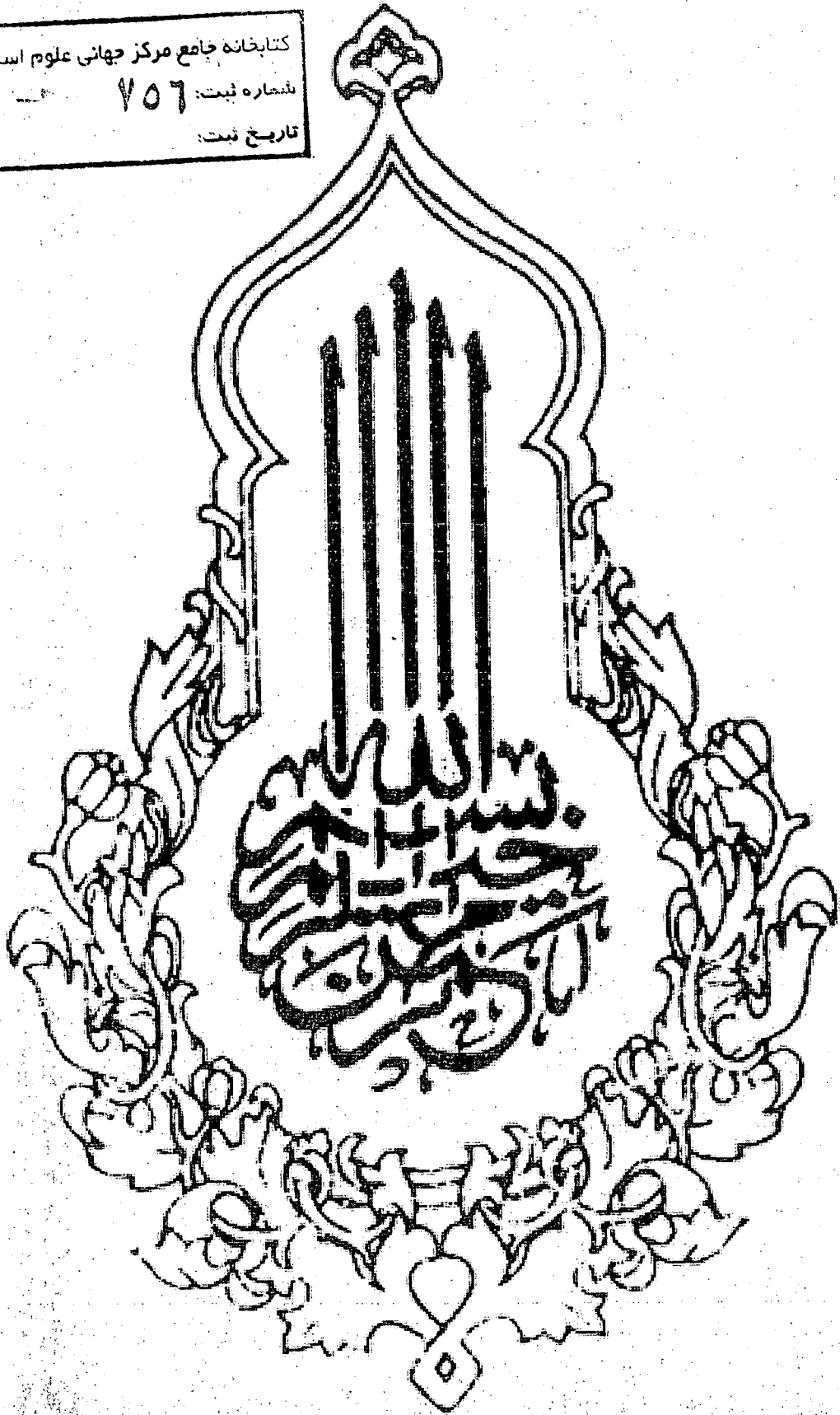
حجة الاسلام و المسلمین آقای علی اکبریان

پژوهشگر

علی نقی فیاض

سال تحصیلی ۱۳۸۳

کتابخانه جامع مرکز جهانی علوم اسلامی
شماره ثبت: ۷۵۶
تاریخ ثبت:

برگ شماره ۱۳

گزارش جلسه رسیدگی به پایان نامه

به حول و قوه الهی به یاری حضرت بنیة الله الاعظم (عج)، جلسه دفاع از پایان نامه

جناب آقای علی تقی فیاض دارای کد تحصیلی: ۱۲۰۰۲۰۱۱۰۵

رشته فقه و مبانی حقوق اسلامی تحت عنوان مبانی کلامی حجیت قرآن در آیتها در تاریخ ۱۳۸۴/۸/۳۰

برگزار گردید، هیأت محترم داوران پس از استماع دفاعیات و شور و مشورت نظر خود را بشرح زیر اعلام نمودند.

ردیف	محتوای ارزشیابی	سقف نمره	نمره
۱	استحکام چارچوب نظری تحقیق و ارتباط منطقی بین مباحث	۶	
۲	کیفیت ارائه مطالب و توان پاسخگویی به سوالات تحقیق	۵	
۳	نوآوری، خلاقیت و تازه بودن مطالب	۳	
۴	روش مناسب و رعایت موازین و معیارهای نگارش	۳	
۵	کیفیت دفاع	۲	
۶	کیفیت استناد و استفاده از منابع و مآخذ	۱	
	جمع	۲۰	

در نتیجه:

پایان نامه پذیرفته ، پذیرفته مشروط ، مردود ، اعلام می‌گردد و با نمره ۱۸/۵ به مرتبه همزه و سیم رسیده است.

ملاحظات

استاد راهنما: سید علی حسینی
 استاد مشاور: [Signature]
 استاد داور: [Signature]
 تاریخ: ۱۳۸۴/۸/۱۷

تقدیر و تشکر:

نگارنده در تدوین رساله حاضر، مدیون راهنمایی های دلسوزانه و عالمانه اساتید بزرگوار راهنما و مشاور است. از این رو، از زحمات و ارشادات روشنگرانه استاد معظم راهنما جناب حجت الاسلام والمسلمین آقای سعید ضیائی فر واستاد محترم مشاور جناب حجت الاسلام والمسلمین آقای علی اکبریان، تقدیر می شود. و از این که در این وادی رهنمودهای ارزشمند و شایسته ای را مبذول داشتند، بی نهایت سپاس گذارم.

السلام

چکیده

پژوهشی حاضر بر اساس این سوال اصلی طرح گردیده که حجیت قرآن در مقام اجتهاد بر پایه چه مبانی کلامی استوار است؟ برای پاسخ به این پرسش اقدام به تبیین فرضیه‌های زیر نموده‌ایم:

۱. قرآن وحی الهی است.
 ۲. قرآن جامعیت دارد و افزون بر مسائل اخلاقی و عقیدتی، مشتمل بر احکام عملی نیز هست.
 ۳. قرآن جاودانه است.
 ۴. قرآن جهان شمول است.
- بر رسیدن به درستی این فرضیه‌ها، مطالب در قالب شش فصل سازماندهی گردید.

در فصل اول که با عنوان «کلیات» نام گذاری شده به بررسی پیشینه و مبادی تصویری موضوع تحقیق پرداخته‌ایم.

در فصل دوم به تبیین و تنظیم منطقی عناصر کلامی تأثیر گذار بر حجیت قرآن در مقام اجتهاد اقدام نمودیم و برای اثبات تأثیر داشتن آن‌ها، ادله و شواهد گوناگونی را فراهم کرده‌ایم.

از فصل سوم به بعد به تشریح گزاره‌های کلامی چهارگانه پرداخته‌ایم و ضمن اختصاص دادن فصل مستقل برای هر کدام، مطالب بر اساس مراحل ذیل مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفته است:

۱. تبیین و تنظیم منطقی مبانی کلامی تأثیر گذار بر حجیت قرآن در مقام اجتهاد.
۲. اثبات و منقح سازی آن مبانی بر اساس فراهم کردن ادله و شواهد علمی و معتبر.
۳. شناسایی شبهات و نقد آن‌ها با شیوه‌های علمی و منطقی.

فهرست مطالب

صفحه

عنوان

مباحث مقدماتی

- ۱- مقدمه ۱
- ۲- طرح موضوع ۱
- ۳- سوال اصلی ۲
- ۴- فرضیه های تحقیق ۲
- ۵- سابقه و ضرورت ۲
- ۶- جنبه نوآوری و بررسی تحقیقات پیشین ۳
- ۷- اهداف تحقیق ۴
- ۸- ساماندهی ۵
- ۹- روش تحقیق ۶
- ۱۰- روش جمع آوری اطلاعات ۶

فصل اول: کلیات

- طرح بحث ۸
- ۱- پیشینه مبانی کلامی حجیت قرآن در اجتهاد ۸
- ۲- مبادی تصویری موضوع ۹
- ۲/۱- تعریف علم کلام ۱۰
- ۲/۲- مبانی کلامی ۱۱
- ۲/۳- تعریف حجت و مراد از حجیت قرآن ۱۱

۱۲ ۲/۴-اجتهاد
۱۲ الف: تعریف اجتهاد
۱۲ ۱-معنای لغوی
۱۳ ۲-معنای اصطلاحی
۱۵ ب: اقسام اجتهاد
۱۶ ۱-اجتهاد دینی
۱۶ ۲-اجتهاد فقهی
۱۷ ج: فرایند اجتهاد
۱۷ مرحله اول: بررسی اصل صدور روایت
۱۸ مرحله دوم: بررسی کیفیت ظهور آیات و روایات
۱۸ مرحله سوم: بررسی جهت صدور آنها
۱۸ مرحله چهارم: مراجعه به اصول عملیه
۱۹ نتیجه گیری

فصل دوم: تبیین عناصر کلامی تأثیر گذار در مجتبی قرآن

۲۱ طرح بحث
۲۱ ۱-وحيانی بودن قرآن
۲۲ ۱/۱-کلامی بودن این گزاره
۲۴ ۱/۲-تأثیر گذاری بر حجیت قرآن در اجتهاد
۲۶ ۲-جامعیت قرآن
۲۶ ۲/۱-کلامی بودن جامعیت
۲۷ ۲/۲-تأثیر گذاری بر حجیت قرآن در اجتهاد

- ۲۹ ۳-جاودانگی قرآن
- ۲۹ ۳/۱-کلامی بودن جاودانگی قرآن
- ۳۰ ۳/۲-تأثیرگذاری بر حجیت قرآن در اجتهاد
- ۳۲ ۴-جهان شمولی قرآن
- ۳۲ ۴/۱-کلامی بودن جهان شمولی قرآن
- ۳۳ ۴/۲- تأثیرگذاری بر حجیت قرآن در اجتهاد
- ۳۵ نتیجه گیری

فصل سوم: همیانی بودن قرآن

- ۳۷ طرح بحث
- ۳۷ ۱-معنای وحی
- ۳۷ ۱/۱-معنای لغوی
- ۳۸ ۱/۲-موارد استعمال در قرآن
- ۴۰ ۱/۳-مراد از وحیانی بودن قرآن
- ۴۱ ۲-اقسام وحی قرآنی
- ۴۲ ۳-ادله وحیانی بودن قرآن و عصمت آورنده آن
- ۴۲ ۳/۱-ادله عصمت پیامبر از خطای عمدی
- ۴۲ دلیل اول: حکمت - عصمت
- ۴۴ دلیل دوم: معجزه - عصمت
- ۴۵ دلیل سوم: هدایت تکوینی - عصمت
- ۴۶ دلیل چهارم: اعجاز قرآن - عصمت

۴۶-اعجاز لفظی قرآن
۵۰اعجاز محتوای قرآن
۵۱اعجاز قرآن از جهت آورنده
۵۲۳/۲-ادله عصمت پیامبر از خطای سهوی
۵۲دلیل اول: ضرورت بعثت -عصمت
۵۴دلیل دوم: معجزه -عصمت
۵۴دلیل سوم: حضوری بودن معرفت و حیاتی
۵۹۴-طرح شبهات و نقد آن
۵۹۴/۱-طرح شبهات
۶۱۴/۲-نقد و بررسی
۶۴نتیجه گیری

فصل چهارم: جامعیت قرآن

۶۶ طرح بحث:
۶۶۱-معنای جامعیت
۶۶۱/۱-معنای لغوی
۶۶۱/۲-معنای اصطلاحی
۶۷۱/۳-معنای مراد از جامعیت قرآن
۶۷۲-دیدگاه هادرباره جامعیت قرآن
۶۸۳-ادله اثبات جامعیت قرآن
۶۸۳/۱-قرآن و جامعیت
۶۸۳/۱/۱-اعجاز تشریحی قرآن

۷۱ آیات قرآن ۳/۱/۲
۷۷ روایات و جامعیت ۳/۲
۸۲ ۴- طرح شبهات و نقد آن
۸۳ ۴/۱- طرح شبهات تشریحی نبودن قرآن
۸۳ ۴/۲- ادله تشریحی نبودن قرآن
۸۵ ۴/۳- پی آمد
۸۵ ۴/۴- تقدوارزیابی
۹۰ نتیجه گیری

فصل پنجم: جاودانگی قرآن

۹۲ طرح بحث
۹۲ ۱- معنای جاودانگی
۹۲ ۱/۱- معنای لغوی
۹۳ ۱/۲- جاودانگی دین و شریعت قرآن
۹۵ ۲- دیدگاه هادرباره جاودانگی احکام قرآن
۹۷ ۳- ادله اثبات جاودانگی احکام قرآن
۹۷ ۳/۱- برهان خلف و تقضی غرض
۱۰۰ ۳/۲- برهان تسلسل و دور
۱۰۲ ۳/۳- اطلاق مقامی و جاودانگی
۱۰۳ ۳/۴- رابطه قضایای حقیقه و جاودانگی
۱۰۵ ۳/۵- خطابات قرآنی و جاودانگی
۱۰۶ ۳/۶- خاتمت و جاودانگی

- ۱۰۸ ۳/۷- آیات قرآنی و جاودانگی
- ۱۱۰ ۳/۸- روایات و جاودانگی
- ۱۱۲ ۴- شبهات و نقد آن
- ۱۱۲ ۴/۱- طرح شبهات
- ۱۱۲ ۴/۲- ادله عدم ثبات قوانین قرآنی
- ۱۱۳ ۴/۳- نقد و ارزیابی
- ۱۱۶ نتیجه گیری

فصل ششم: جهان شمولی قرآن

- ۱۱۸ طرح بحث
- ۱۱۸ ۱- معنای جهان شمولی
- ۱۱۹ ۲- ادله اثبات جهان شمولی
- ۱۱۹ ۲/۱- ادله عقلی
- ۱۲۱ ۲/۲- آیات قرآنی
- ۱۲۸ ۲/۳- سنت و سیره پیامبر (ص)
- ۱۳۱ ۲- شبهات و نقد آن
- ۱۳۱ ۳/۱- طرح شبهات
- ۱۳۲ ۳/۲- ادله جهان شمولی نبودن قرآن
- ۱۳۳ ۳/۳- نقد و بررسی
- ۱۴۰ نتیجه گیری
- ۱۴۱ کتاب نامه

مباحث مقدماتی

۱- مقدمه:

قرآن کریم مهم ترین سند حقانیت اعتباردین مقدس اسلام است که افزون بر ارائه مسائل عقیدتی، اخلاقی و ۰۰۰ برای هدایت انسان، راهنمای وی در عرصه های فقهی و احکام نیز گشته است. این کتاب آسمانی که ره آورد وحی الهی بوده همواره و در همه اعصار می تواند غنی ترین منبع برای استنباط احکام شرعی تلقی گردد و با کمک نیروی قدسیه و حیاتی اجتهاد جواب گوی کلیه نیازهای فردی و اجتماعی در تمامی عرصه ها باشد. قرآن کریم یکی از اساسی ترین منابع مسلم فقهی است و هیچ یک از فرقه های اسلامی و مذاهب فقهی در حجیت آن تردیدی نکرده اند. پرواضح است که حجیت قرآن در مقام اجتهاد بر مبنای متعددی استوار بوده که از زمره آنها مبانی کلامی است. رسالت این تحقیق، تبیین و اثبات پاره ای از مبانی کلامی است که در حجیت قرآن برای استفاده فقهی تأثیر مهم و سرنوشت ساز دارد.

۲- طرح موضوع.

چنانکه گذشت، اجتهاد نیرویی است که بوسیله آن می توان حکم شرعی را از منابعش به دست آورد. مهم ترین منبع فقه اسلام قرآن کریم است و حجیت قرآن در اجتهاد و تلاش عقلانی به منظور دست یابی به احکام شرعی بر مبنای متعددی مبتنی بوده که از جمله آنها مبانی کلامی است. مراد از مبانی کلامی آن دسته از گزاره های کلامی است که در علم فقه مسلم فرض می شود و از نظر منطقی حجیت قرآن در استدلال فقهی مبتنی بر اثبات آنهاست. به عبارت دیگر مقصود از مبانی کلامی، آن دسته از گزاره های است که باید اثبات گردد یا اثبات شده تلقی شود تا از نظر منطقی نوبت به استنباط احکام از قرآن برسد.

۳- سوال اصلی تحقیق:

پرسش اصلی این پژوهش آن است که حجیت قرآن در مقام اجتهاد و استدلال فقهی بر چه مبانی کلامی استوار است؟ و گزاره های کلامی تأثیرگذار در حجیت آن، برای برداشت حکم شرعی کدام اند؟

۴- فرضیه های تحقیق:

فرضیه در واقع پاسخ به سؤال اصلی تحقیق بوده و به نظر نگارنده مبانی کلامی تأثیرگذار در حجیت قرآن، به قرار زیر است:

الف: قرآن وحی الهی است.

ب: قرآن جامعیت دارد و افزون بر مباحث اعتقادی و اخلاقی مشتمل بر احکام فقهی است.

ج: قرآن جاودانه است.

د: قرآن جهان شمول است.

۵- سابقه و ضرورت تحقیق:

طرح پاره ای از گزاره های کلامی به عنوان امور لازم در کار اجتهاد از گذشته های دور تا دوران معاصر مورد توجه دانش وران فقه و اصول قرار گرفته است. و بسیاری از آنها علم کلام را در زمره ای دانش های لازم در اجتهاد قرار داده اند. برای نمونه شیخ طوسی شناخت خداوند و پاره ای از صفات آن را از جمله شرایط اجتهاد و استنباط احکام شرعی از منابعش بر شمرده است.^۱

دیگری نیز اجتهاد را بر پایه شناخت گزاره ای کلامی نظیر شناخت خداوند و صفات وی از قبیل حی، مدیر، قادر، حکیم و... استوار ساخته است.^۲

^۱ - ک: شیخ طوسی، عدة الاصول، ج ۲، ص: ۷۲۸

^۲ - ک: سیف الدین آمدی، الاحکام فی اصول الاحکام، ج ۳ و ۴، ص: ۲۹۷

و حیدرآبادی یکی دیگر از فقهاست که اجتهاد را وابسته به مبانی کلامی حکمت الهی می داند و می گوید با اتکای به مبانی کلامی حکمت است که اولاحجیت قرآن و امکان استفاده از آن اثبات می گردد و ثانیاحجیت ظواهر قرآن تأیید می شود.^۳

در دوران معاصر نیز این مسأله در کانون توجه دانشمندان بوده و تلاش ها به منظور گردآوری آن مبانی در مجموعه های مستقلی صورت گرفته است.^۴

آنچه که ضرورت تحقیق را در این باره می رساند یکی از این جهت است که بسیاری از دانشمندان پیشین به صورت پراکنده و در ضمن مباحث دیگر به این مبانی اشاره می کند و در دوران کنونی هر چند مجموعه های مستقل و بدون ارائه گردیده ولی مبانی کلامی لازم در اجتهاد بیش از آنهای است که بررسی شده و از این رو ضرورت تبیین و اثبات آن ها احساس می شود ، و دیگر از آن جهت که در دوران کنونی شبهاتی نسبت به قرآن از جهت حجیت برای تشریح و حکم فقهی صورت می گیرد . مثلاً این اشکال مطرح است که قرآن در مقام تشریح نیست . و نیز استنباط از قرآن بر مبانی و گزاره های کلامی متعددی استوار است که هم اثبات حجیت قرآن بدان وابسته است و هم نوع تلقی فقیه از آن مبانی بر استنباط وی تأثیر گذار است .
لذا بر اساس مسائل مذکور تحقیق در این زمینه ضرورت دارد .

۶- نوآوری تحقیق و بررسی تحقیقات پیشین :

همان گونه که در بحث قبلی یاد شد ، بسیاری از مسائل کلامی ریشه قرآنی دارد و طرح برخی از آن ها به عنوان گزاره های کلامی تأثیر گذار در اجتهاد به صورت پراکنده و ضمنی در مباحث پیشینیان به چشم می خورد . اما تدوین آن ها در مجموعه مستقل تحت عنوان "مبانی کلامی اجتهاد" کاری است که در دوران معاصر صورت گرفته است . تاجایی که

^۳- رک: محمد باقر وحید مبینانی ، الرسائل الاصولیه ص: ۱۱۱

^۴- رک: مهدی هادی ، مبانی کلامی اجتهاد در برداشت از قرآن کریم ، سعید ضیائی فرخاينگاه مبانی کلامی در اجتهاد .

نگارنده تتبع کرده است دو نمونه را که مستقیماً با این پژوهش در ارتباط بوده یافته است؛ یکی کتاب "مبانی کلامی اجتهاد در برداشت از قرآن کریم"، و دیگری مقاله ای تحت عنوان "درآمدی بر مبانی کلامی استنباط از قرآن" که در مجله تخصصی فقه و حقوق شماره اول چاپ شده است.

دو اثر نامبرده دارای نقاط مثبت زیادی است و از جمله این که برای اولین بار شاهد تحقیقات مستقل و منظم درباره مبانی کلامی لازم در کار اجتهاد هستیم و به صورت مستدل تبیین و اثبات گردیده است؛ اما چنانکه خواهیم دید این کارها، فتح بابی است در این موضوع و بایستی گام های بعدی نیز برداشته شود. افزون بر آن، مبانی کلامی مؤثر در حجیت قرآن برای استنباط حکم شرعی بیش از گزاره های است که در آن آثار مورد بررسی قرار گرفته است. بنابراین، در رساله حاضر، برخی دیگر از آن مبانی را اثبات و منقح می سازیم. برای مثال رسالت این تحقیق تبیین و اثبات مبانی کلامی چون "و حیاتی بودن قرآن"، "جامعیت قرآن"، "جاودانگی" و "جهان شمولی قرآن" بوده است که نسبتاً کار جدید تلقی می شود.

۷- اهداف تحقیق:

هدف اصلی این پژوهش تبیین و دفاع مقبول از مبانی کلامی حجیت قرآن در اجتهاد است. برای دست یابی به این هدف، مباحث را بر اساس مراحل زیر سامان می دهیم:

الف: شناسایی، تبیین و تنظیم منطقی گزاره های کلامی که حجیت قرآن در اجتهاد و استدلال فقهی بر آنها مبتنی است.

ب: فراهم آوردن دلایل و شواهدی که از طریق آن بتوان مبانی کلامی حجیت قرآن در اجتهاد را منقح و مستدل کرد.

ج: طرح شبهات و اشکالاتی موجود درباره آن ها و نقد و ارائه پاسخ علمی برای رد اشکالات.

۸- ساماندهی تحقیق:

این پژوهش دارای شش فصل ، مباحث مقدماتی بوده است .
مباحث مقدماتی آن را اموری چون : طرح موضوع ، اهداف ،
ضرورت ، سابقه ، روش ، سؤال اصلی ، فرضیه و نقد و ارزیابی متون مرتبط
با آن ، تشکیل می دهد .

در فصل دوم گزاره های کلامی تأثیر گذار در حجیت قرآن را تبیین
و برای اثبات تأثیر داشتن آنها در حجیت قرآن برای استفاده فقهی ، شواهد
و قراین لازم را فراهم خواهیم کرد .

در فصل سوم مبنای کلامی و حیانی بودن قرآن مورد بحث قرار می
گیرد و از طریق اثبات این مسأله و نقد شبهاتی مطرح در این باره ، و حیانی
بودن قرآن به عنوان یکی از مبنای کلامی مؤثر در حجیت قرآن مبرهن و مستدل
خواهد گشت .

در فصل چهارم گزاره کلامی جامعیت قرآن به معنای اشمال آن
بر احکام فقهی ، مورد ارزیابی واقع می شود . برای اثبات این منظور ادله
و شواهد معتبر ارائه می گردد و نیز شبهات تشریحی نبودن قرآن باشیوه های
علمی مورد نقد قرار می گیرد و در نتیجه خواهیم دید که جامعیت قرآن یکی
دیگر از گزاره های است که حجیت قرآن در مقام اجتهاد بدان وابسته است .

در فصل پنجم مباحث بر محوریت جاودانگی قرآن گردهم می آید و
از طریق اثبات این مسأله و دفاع عقلانی از آن در برابر شبهات ، روشن می
گردد که جاودانگی قرآن یکی دیگر از گزاره های کلامی است که در حجیت
قرآن برای استنباط حکم مربوط به تمام زمان ها تأثیر سرنوشت ساز دارد .

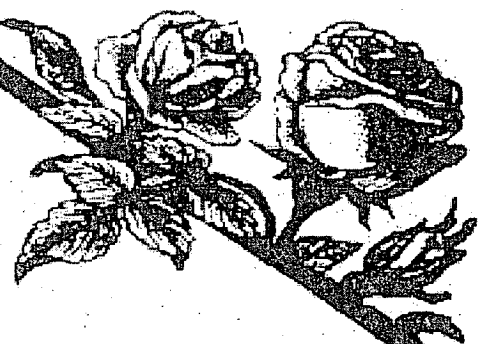
در فصل ششم ، گزاره کلامی جهان شمولی قرآن مورد بحث قرار می
گیرد . و با اثبات این مسأله خواهیم دید که حجیت قرآن در بدست دادن حکم
شرعی جهان شمول مبتنی بر این مبنای کلامی خواهد بود .

۹- روش انجام تحقیق :

با توجه به ماهیت موضوع تحقیق که از سنخ مطالعات اندیشه ای است، از روش توصیف داده ها و تحلیل آن ها استفاده به عمل آمده است. فن گرد آوری اطلاعات کتابخانه ای است؛ یعنی برای جمع آوری اطلاعات و مواد اولیه پژوهش از فن کتابخانه ای که در تحقیقات بنیادین و اندیشه ای کاربرد دارد سود بردیم.

۱۰- ابزار گردآوری اطلاعات:

ابزار جمع آوری اطلاعات و ماده اولیه پژوهش این چنین است :
 پس از تهیه سرفصلها و زیر فصل های تحقیق در واقع فهرست تفصیلی مباحث آماده گردیده ، بعد از آن مطالعه منابع اصلی و فرعی را آغاز و هرگاه بر مطلب مورد نیاز در هنگام مطالعه برخوردیم در فیش نوشته و مشخصات منبع را نیز در آن یاد داشت کردیم . پس از نقل مطالب اگر نکته ای درباره آن داشتیم ، تحت عنوان نظریه در ذیل مطالب نوشته ایم بعد با توجه به فهرست اصلی ، فیش را نمایه سازی کردیم . در نمایه زنی عنوان هر فصل را تحت عنوان اصلی قرار داده و طبق فهرست اصلی ، عنوان فرعی آن را نمایه گذاری نمودیم ، پس از تمام شدن فیش برداری ، بازنگری مجدد را آغاز و در صورت کافی بودن اطلاعات ، به تحلیل و بررسی پرداخته و نگارش را شروع کردیم .

فصل اول:

کلیات (مبادی تصویری و پیشینه)

طرح بحث:

در میان اندیشمندان مرسوم و متداول است که در آغاز هر بحثی، اموری را به عنوان پیشینه و مبادی تصویری موضوع مطرح می نمایند. از این رو، در فصل اول به بررسی آن دسته از مسائلی می پردازیم که به حیث پیشینه و مبادی تصویری موضوع تحقیق قابلیت طرح را دارند. بنابراین، ضمن رعایت ترتیب منطقی مباحث آنها را در دو محور زیر مورد ارزیابی قرار می دهیم:

۱- پیشینه مبانی کلامی حجیت قرآن در اجتهاد

بحث از تأثیر گذار بودن مبانی کلامی در حجیت قرآن برای استدلال فقهی، از گذشته های دور تا دوران معاصر مورد توجه عالمان دینی بوده و در لابلای مباحث شان به طور ضمنی بدان اشاره نموده اند. این مسأله که حجیت قرآن بر مبانی متعددی کلامی استوار است، بیشتر در کلام متکلمان و فقیهان مطرح بوده است.

شیخ طوسی از جمله فقها است که حجیت قرآن را در مقام اجتهاد بر مبنای کلامی معجزه استوار ساخته اند.^۵

علامه حلی یکی دیگر از فقهاست که می گوید حجیت قرآن برگزاره های کلامی چون «حکمت» و «معجزه» مبتنی خواهد بود.^۶

صاحب جواهر نیز عقیده دارد که حجیت قرآن در مقام اجتهاد وابسته به گزاره کلامی اعجاز قرآن است. وی در ضمن بحث از مشروعیت «نکاح موقت» به این مسأله اشاره کرده و بر اساس آن، مشروعیت نکاح موقت را اثبات نموده است.^۷

دیگری نیز بر این باور است که رسول اکرم (ص) معجزات زیادی از خود بر جای نهاده و مهمترین آن ها قرآن کریم است و اعجاز قرآن در

^۵ - ر، ک: شیخ طوسی، عدل الاصول، ج ۱، ص: ۹۵.

^۶ - علامه حلی الرسالة السعدیة، ص: ۵۳.

^۷ - ر، ک: محمد حسن نجفی، جواهر الکلام، ج ۳۰، ص: ۱۴۰-۱۴۱.

ابعاد مختلف می تواند به عنوان دلیل بر حجیت و حقانیت قرآن در مقام اجتهاد محسوب گردد.^۸

افزون بر این، در آثار متکلمان نیز این مسأله مورد توجه قرار گرفته و برخی از آنها، از گزاره های «حکمت» و «معجزه» به عنوان مبانی کلامی تأثیرگذار در حجیت قرآن، یاد می کنند.^۹

بر علاوه این دو گزاره، گزاره های دیگر؛ نظیر "وحياني بودن قرآن"، "عصمت پیامبر" نیز در زمره مبانی کلامی ای قرار گرفته که حجیت قرآن در مقام اجتهاد بدانها وابسته است.^{۱۰}

چنانکه ملاحظه می گردد، مبتنی بودن حجیت قرآن بر مبانی کلامی، مسئله ای است که از دیرزمانی مورد توجه دانشمندان قرار گرفته و به صورت ضمنی در لابلای مباحث و استدلالات به آن تفتن داده اند؛ اما همان گونه که خواهیم دید گزاره های کلامی تأثیرگذار بر حجیت قرآن در اجتهاد فقهی، بیش از مواردی است که اشاره گردید و از همین رو جا دارد که در یک مجموعه مستقل و مدون به بحث و بررسی آنها پرداخته شود. ولذا در این پژوهش، برخی از آن گزاره ها به صورت مستقل مورد ارزیابی قرار می گیرد.

۲- مبادی تصویری موضوع:

در بحث از مبادی تصویری موضوع تحقیق، به توضیح و تعریف مفردات و قیود به کار رفته در موضوع می پردازیم. از این رو، عناوین ذیل را مورد بحث قرار می دهیم:

^۸ - ر، ک: علی حلی، اشاره السبق، ص: ۳۹ به بعد.

^۹ - برای اطلاع بیشتر، ر، ک، سید مرتضی، تزیه الانبیا، ص: ۲۹- علامه حلی، کشف المراد، ص: ۳۷۷ و ۴۷۴- هم، انوار الملکوت، ص: ۱۹۶- ابراهیم نوربخش، الیقوت فی علم الکلام، ص: ۶۷- عبدالحسین صافی، أقطاب الدوائر، ص: ۹۹- محمد تقی مصباح، راه و راهنماشناسی

۱۴۸ و ۱۴۷

^{۱۰} - ر، ک: مهدی هادی، مبانی کلامی اجتهاد در برداشت از قرآن کریم ص: ۴۵ و ۸۲